

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE EMPATİ* Empathy in Social Studies Teaching

Sevda YILMAZ**

Öz: Bu araştırma, Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılan empati etkinlikleri aracılığıyla, ortaokul öğrencilerinin empati sürecinde gösterdikleri başarının incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında empati etkinliklerinin Sosyal Bilgiler derslerinde uygulanmasına örnek teşkil etmek amacıyla bir ders planı hazırlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan eylem araştırması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 14 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 7'si kız ve 7'si erkektir. Araştırma kapsamında, ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, "Ülkemizde Nüfus" ünitesi "Göçün Neden ve Sonuçları" konusu empati etkinlikleri ile hazırlanan bir ders planı dahilinde yürütülmüştür. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan ve öğrencilerden girmeleri istenen empati rolüne bürünerek, konuya ilişkin düşüncelerini yazdıkları formlar ve Kabapınar (2005a) tarafından geliştirilen "Empati Ürünü Öz Değerlendirme Formu" ve "Empati Ürünü Grup Değerlendirme Formu" ile toplanmıştır. Araştırmanın verileri içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin empati etkinlik formları ve etkinlikler ile ilgili görüşlerinden yola çıkılarak çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Empati, Öğrenci

Abstract: This research aims to examine the achievements in the process of empathy for secondary school students through empathy activities used in social studies lessons. In the scope of research was prepared a lesson plan for an example the use of empathy activities in social studies courses. Action research, one of the qualitative research design were used in this study. The study group of the current research consists of 14 students attending a secondary school. In this study 7th Grade Social Studies course, "The population in our country," unit "Causes and Consequences of Migration" lesson subject was processed with a lesson plan prepared with empathy activities. Data was gathered by "Empathy Products Self-Evaluation Form" and "Empathy Products Group Evaluation Form" that developed by Kabapınar (2005a) and a form that prepared by researcher. Data were analyzed using content analysis techniques. As a result of research have been made various evaluations.

Keywords: Social Studies Teaching, Empathy, Student

* Bu çalışma 3-4 Ekim 2013 tarihinde Trabzon'da düzenlenen VI. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Türkiye. sevdayilmaz@bayburt.edu.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
13.03.2016	25.06.2016	30.07.2016

GİRİŞ

Eğitim sistemi son yıllarda gelişen yaşam şartlarına bağlı olarak hızlı bir değişim göstermiştir. Bu değişim kendini öğretmen merkezli bir eğitim öğretim sisteminden, öğrencinin aktif bir şekilde eğitim öğretim sürecinin içinde bulunduğu bir yaklaşıma gidişte göstermiştir. Öğretmenin rolü, artık bilgiyi öğrenciye aktarmak değil, öğrenciye bilgiyi keşfetmesinde ve yapılandırmasında rehber olmaktır. Bu anlayış doğrultusunda, öğretmenin bu rehberlik sürecinde, yeni yöntem ve tekniklerin, yeni birtakım öğretim etkinliklerinin kullanılmaya başlanması da kaçınılmaz olmuştur. Empati etkinlikleri de öğretim sürecinde kullanılan etkinlikler içinde yer almaktadır.

Bu noktada empati etkinliklerine ve Sosyal Bilgiler öğretiminde bu etkinliklerin kullanımına değinmeden önce empati kavramının ne olduğunun açıklanması gerekli görülmektedir. Empati bir insanın kendini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2011: 157). Dökmen (2011); “bir insanın karşısındaki bir kişi ile empati kurabilmesi için gerekli üç temel öge olduğunu” (s.157-159) vurgulamaktadır. Bu ögeler şu şekilde sıralanmaktadır. Öncelikle empati kuracak kişi kendisini karşısındaki kişinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Eğer bir insanı anlamak isteniyorsa, dünyaya onun bakış tarzıyla bakılmalı, olaylar onun gibi algılanmaya çalışmalıdır. İkincisi empati kurulmuş olması için, karşısındaki kişinin hem duygularının hem de düşüncelerinin doğru olarak anlaşılması gereklidir. İkinci ögede artık olaylara karşısındaki kişinin gözüyle bakmanın yanı sıra onun gibi hissetmenin de empati kurulabilmesi için bir gereklilik olduğu görülmektedir. Empati sürecindeki son öge ise empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın karşısındaki kişiye iletilmesi davranışdır. Karşısındaki kişinin duygu ve düşünceleri tam olarak anlaşılrsa bile eğer anlaşıldığı ona ifade edilmezse empati kurma süreci tamamlanmış sayılmaz.

Empati becerisine sahip olmak, kişilerin belli kişilik özelliklerinin gelişmesine ve özellikle sosyal becerilerinin zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara göre empati, kişinin ben merkezli yaklaşımında azalmaya yol açmakta,

başkalarının zor durumlarını daha nitelikli bir gözlem zenginliği ile ayırt ederek duruma uygun sözel ya da bedensel yardımda bulunmasını sağlamakta, çevreye karşı olan duyarlılık potansiyellerini zenginleştirmekte ve kendisini başkasının yerine koyarak daha duyarlı bir bakış kazanmasını sağlamaktadır (Ciaramicoli & Ketcham, 2000; Kabapınar, 2004; Moulden & Marshall, 2002). Empatinin öğrenciye/bireye kazandırabileceği duyarlılık, hoşgörü, yardımseverlik, demokratik kişilik, sosyal olay ve durumları geniş bir perspektiften görebilme gibi kişisel özellikler demetinin genişliği ve bu kazanımların yaşanılan toplumdaki bireyler arası ilişkilerin kalitesine yapacağı etkilerin derinliği onu yeni kuşaklara kazandırılması gereken bir beceri olarak öne çıkarmaktadır (Kabapınar, 2005a, s.138).

Empati becerisi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılmak istenen beceriler arasındadır (MEB, 2005: 47). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve geleneksel bilgi aktarımı anlayışının terk edilerek öğrencinin bireysel değerlerini oluşturacağı bir eğitim anlayışına geçilen yeni programda, bilgi ile birlikte beceri öğretiminin de gerçekleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, “iletişim ve empati becerisi” Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında geliştirilecek bir beceri olarak yer almıştır. Programda yer alan “farklı perspektiften bakma, açık fikirli olma, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, farklılıklara saygı duyma, ortak bir amaç çevresinde toplanma” (MEB, 2005: 48) gibi açıklamaların empati ile ilişkili beceriler olduğu görülmektedir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonu ve empati etkinliklerinin yapısı temelde örtüşmektedir.

Yapılan araştırmalarda Sosyal Bilgiler dersinin empati becerisinin kullanılması ve geliştirilmesinde en uygun derslerden biri olduğu ileri sürülmektedir (Morris, 1998: 11-18). Kendisi gibi olmasa ya da düşünemese de karşı tarafın varlığına ve duruş noktasına empati ile gösterilebilecek saygı ve kabullenme demokratik tavır ve anlayışların yerleşmesine de yardımcı olabilecektir. Bu anlamda empati becerisi farklılıklara rağmen ve farklılıklarla birlikte bir arada yaşama kültürünün hem ülkemiz hem de dünya boyutunda

gelişebilmesinin önemli araçlarından biri olabilir (Kabapınar, 2009: 285). Yine yapılan araştırmalara göre toplumsallaşma sürecinde empati becerisi çok önemli yer tutar. Diğer insanları anlama, yargılamama, yardımlaşma, paylaşma, sorumluluk gibi toplumsal becerilerin kazandırılmasında empati gereklidir (Adams, 1983: 204) ki sözü geçen tüm bu davranış ve beceriler Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları arasında yer almaktadır.

Tüm bu açıklamalardan yola çıkılarak, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından birinin de öğrencilere empati becerisinin kazandırılması olduğu dikkate alındığında; Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde empati etkinliklerinin kullanılmasının gerekliliği önem kazanmaktadır. Bu noktada Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde ne gibi empati etkinlikleri kullanılabileceği ve Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde öğrencilerin empati sürecinde gösterdikleri başarının araştırılması önemli görünmektedir.

Bu önemden hareketle bu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde empati etkinliklerinin kullanımına ilişkin bir etkinlik hazırlanmış, bu etkinlik bir Sosyal Bilgiler dersinde uygulanmış ve Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin empati etkinlikleri sürecinde gösterdikleri başarı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılan empati etkinlikleri aracılığıyla, ortaokul öğrencilerinin empati sürecinde gösterdikleri başarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan eylem araştırması kullanılmıştır.

Eylem araştırması bizzat uygulamanın içinde olan bir uygulayıcının doğrudan kendisinin ya da bir araştırmacı ile birlikte gerçekleştirdiği ve uygulama sürecine ilişkin sorunların ortaya çıkarılması ya da hâlihazırda ortaya çıkmış bir sorunu anlama ve çözmeye yönelik sistematik veri toplamayı ve analiz etmeyi içeren bir

araştırma yaklaşımıdır. Araştırmacı araştırma sürecinde uygulayıcılarla işbirliği yapar ve gerektiğinde uzmanlık alanı gereği uygulamaya katkıda bulunabilir. Böyle bir araştırma sürecinde araştırmacı ile uygulayıcı arasında yoğun bir paylaşım ve etkileşim söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.333).

Verilerin analiz sürecinde içerik analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin yazılı empati çalışmaları içerik analizi ile çözümlenerek tablolaştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 14 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 7'si kız ve 7'si erkektir. Araştırmada ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme bir araştırmada, gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesnelere, olaylar vb.) örnekleme alınır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009: 91). Bu çalışmada 7. sınıf öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın nicel verileri öğrencilerin öz değerlendirme formları ile nitel verileri ise empati etkinlik formları ile toplanmıştır.

Araştırma kapsamında empati etkinliklerinin Sosyal Bilgiler dersi kapsamında uygulanmasına örnek teşkil etmek amacıyla bir ders planı hazırlanmıştır. Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, "Ülkemizde Nüfus" ünitesi "Göçün Neden ve Sonuçları" konusu empati etkinlikleri ile hazırlanan bu ders planı dahilinde yürütülmüştür. Araştırma 3+1 ders saati olarak planlanmıştır. Konu dahilinde öğrencilere birer empati rolü verilmiş ve bu role bürünerek yazılı bir empati süreci gerçekleştirmeleri istenmiştir.

"Göçün Neden ve Sonuçları" konusu "Göçün Sonuçları" alt başlığı için öğrencilere verilen empati rolleri şunlardır:

- Kırsal kesimden kente yapılan göç sonucunda inşa edilen bir gecekondu

- Göç etmiş bir ailenin geçimini sağlamaya çalışan bir baba
- Kaçak yapılaşma sebebiyle gerekli hizmeti veremeyen bir belediye başkanı
- Göç sonucu çarpık yapılaşma sebebiyle kirlenen çevreden etkilenen bir kuş
- Göç sonucu farklı bir kültürle karşı karşıya kalmış bir anne
- Sağlık hizmeti almak için ailesiyle göç etmiş bir kız çocuğu
- Göç etmiş bir ailenin çalışmak zorunda kalan çocuğu

Öğrencilere bu roller verilmiş ve rollerin içinden istedikleri bir rolü tercih etme şansı tanınmıştır. Roller verildikten ve öğrenci empati sürecine girdikten sonra öğrencilere 20 dakikalık bir süre verilmiş ve bu süre içerisinde her hangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bu süreç sonucunda öğrencilerden yazılı empati etkinleri toplanmıştır. Araştırma verileri, bu etkinlik formları ve Kabapınar (2005a) tarafından geliştirilen “Empati Ürünü Öz Değerlendirme Formu” ile “Empati Ürünü Grup Değerlendirme Formu” ile toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verileri olan öz değerlendirme formları aritmetik ortalama, frekans ve yüzde hesaplanarak analiz edilmiştir. Nitel veriler olan yazılı empati çalışmaları ise içerik analizi kullanılarak çözümlenmiş ve tablolastırılmıştır.

Araştırmada her bir öğrenciye Ö/1, Ö/2, Ö/3.....Ö/13, Ö/14 şeklinde birer kod verilmiştir. Bulgular kısmında empati etkinliklerinden doğrudan alıntılar yapılırken bu kodlar kullanılarak katılımcılar gizli tutulmuştur. Ayrıca, araştırma bulgularının güvenilirliğini ve geçerliğini artırmak amacıyla öğrencilerin yazılı ifadelerinden sıkça alıntılar yapılmıştır. Yazılı ifadelerdeki anlatım bozukluklarına ya da yazım yanlışlarına hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir.

Veri analizi sürecinde, empati sürecini gerçekleştirememiş bir öğrencinin yazılı empati çalışması araştırmaya dahil edilmemiş ve analiz sürecinin dışında tutulmuştur.

Öğrencilerin yazılı empati çalışmalarının analizi yapılırken Kabapınar (2005a) tarafından geliştirilen aşağıdaki değerlendirme ölçütleri dikkate alınmıştır.

Tablo 1. Empati etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütlerin sınıflandırılması

Temel Ölçütler	Empati sürecine girdiği kişi/varlık imiş gibi etkinlik boyunca aynı rol içerisinde kalması
	Rolüne girdiği canlı/varlığın duygu ve düşüncelerine ve içinde bulunduğu duruma ilişkin ayrıntılar vermesi
	Ön yargılı ifade ve genellemelerde bulunmaması
Nitelik Artıran Ölçütler	Empatisini kurduğu kişi ya da varlığın dahil olduğu grubun genel sorunlarından söz etmesi
	Empatinin toplumsal mesajlar içermesi
	Empati sürecinde iken insanları empati kurmaya davet etmesi

BULGULAR

Araştırma verilerinin analiziyle elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin empati kurma süreci öz değerlendirme sonuçları

Empatinin Ölçütleri	Yapabildim		Biraz yapabildim		Yapamadım	
	f	%	f	%	f	%
Empati kurulacak role girdim	11	78.5	3	21.4	0	0
Empati kurmuş olduğum canlımın ne hissetmiş olabileceğini yazabildim	9	64.2	5	35.7	0	0
Empati kurmuş olduğum canlımın ne düşünmüş olabileceğini yazabildim	9	64.2	5	35.7	0	0
Rolüm sırasında ön yargılı ifadeler kullanmadım ve kaba genellemelerde bulunmadım	12	85.7	2	14.2	0	0
Empatimde topluma mesaj verdim	8	57.1	4	28.5	2	14.2

Diğer insanları da empati kurmaya davet ettim	6	42.8	2	14.2	7	50
---	---	------	---	------	---	----

Tablo 2’de görülen bulgulara göre; öğrencilerin büyük bir kısmı (%78.5) empati kuracakları role girebildiklerini düşünmektedirler. %21.4’lük bir bölümü ise biraz yapabildiklerini belirtmişlerdir. Empati kurmuş olduğu canlının ne hissetmiş olabileceğini yazabildiğini düşünen öğrenci yüzdesi ise %64.2 dir. %35.7’lik bölüm ise biraz yapabildiğini düşünmektedir. Öğrencilerden empati kurmuş olduğu canlının ne düşünmüş olabileceğini yazabildiğini düşünenlerin yüzdesi %64.2 dir. %35.7’lik bölüm ise biraz yapabildiğini düşünmektedir. Rolü sırasında ön yargılı ifadeler kullanmadığını ve kaba genellemelerde bulunmadığını belirten öğrenci yüzdesi 85.7’dir. %14.2’lik bir kısım ise biraz yapabildiğini düşünmektedir. Empati sürecinde toplumsal mesaj verdiğini belirten öğrenci yüzdesi %57.1’dir. %28.5’lik bir bölüm biraz yapabildiğini düşünürken %14.2’lik bir kısım ise yapamadığını düşünmektedir. Diğer insanları empati kurmaya davet edebildiğini düşünen öğrencilerin yüzdesi 42.8 iken biraz yapabildiğini düşünen öğrenci yüzdesi 14.2 ve yapamadığını düşünen öğrenci yüzdesi ise %50’dir.

Tablo 3. Öğrencilerin empati kurma süreci grup değerlendirme sonuçları

Öğrenci	Role bürünme	Empatide duyguları ifade etme	Empatide düşünceleri ifade etme	Önyargı ve genelleme olmaması	Toplumsal mesajlar içermesi	Empatiye davet etmesi	\bar{x}
Ö/K/1	5	5	5	5	1	1	3.6
Ö/K/2	5	5	5	1	1	1	3
Ö/K/3	5	5	5	5	5	3	4.6
Ö/K/4	5	3	4	5	1	1	3.1
Ö/K/5	5	1	4	5	1	1	2.8
Ö/K/6	5	5	5	3	1	1	3.3
Ö/E/7	5	5	4	5	1	1	3.5
Ö/E/8	5	5	5	5	5	1	4.3
Ö/E/9	5	3	5	4	5	1	3.8
Ö/E/10	5	2	5	1	2	1	2.6

Ö/E/11	5	5	5	5	1	1	3.6
Ö/E/12	1	1	1	1	1	1	0
Ö/E/13	3	1	4	4	1	1	2.3
Ö/K/14	5	5	5	4	5	1	4.1
\bar{x}	4.5	3.6	4.4	3.7	2.2	1.1	3.2

Tablo 3 incelendiğinde; sınıf genelinde role bürünme boyutunda öğrenci başarısının *çok iyi* ($\bar{x} = 4.5$) olarak yorumlanabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin role bürünme boyutunda oldukça başarılı oldukları görülmektedir. Örneğin; bir öğrenci seçtiği role bürünürken yazılı çalışmasında oldukça nitelikli ifadeler kullanmıştır;

- Göç sonucu çarpık yapılaşma sebebiyle kirlenen çevreden etkilenen bir kuş

Ben bir kuşum. Güzel ağaçlar rengarenk çiçekler arasında uçmak, onların dallarına konmaktansa şimdi buz gibi çatı aralarında kendime bir yer arıyorum. Güzel kokulu çiçekler varken şimdi elektrik direklerinde dinlenmek zorunda kalıyorum. Ama bu zorluklar arasında beni sevenler de yok değil. Mesela her gün benim için evin önüne su ve ekmek koyan o güzel masum çocukları ve anneleri... Ya da evlatlarının yolunu gözleyen yaşlı teyzeler. Onlar da hep benimle ilgileniyorlar. Her gün yolumu gözlüyorlar. Ama benim uçupta konduğum bu yerler hep çamur yollar çok kötü ve çevre yeterince temiz değil. Ben galiba bu yüzden hastalanıyorum... (Ö/4)

Tablo 3'te görüldüğü gibi empatide duyguları ifade etme boyutunda sınıf ortalaması *iyi* ($\bar{x} = 3.6$) olarak yorumlanabilir.

Bir diğer öğrencinin ifadeleri empati sürecinde duyguları ifade etme boyutunda iyi bir örnek oluşturmaktadır.

- Kırsal kesimden kente yapılan göç sonucunda inşa edilen bir gecekondur

“Ben büyük şehirde yeni inşa edilmiş bir yapı türüyüm. Ben çevremdeki büyük binalara göre çok küçük kalıyorum. Etrafımda benim gibi küçük dostlarım var. Ama her gün dostlarımız biraz daha azalıyor. Onların yerini ürkütücü, daha sağlam binalar alıyor. Benim bu vahim durumdan kaçma ihtimalim her geçen gün azalıyor. Geçen gün beni

inşa edenlerden duydum. Kaçak olarak inşa edilmişim artık beni yıkmaları için hiçbir sebep kalmadığını anladım. Çok korkuyorum. Buraya yeni göç edenler yani beni inşa edenler de galiba benden sıkıldı. Çocuklar artık o güzel binalara taşınalım diye bağıyorlar. Ailenin büyükleri ekonomik olarak toparlandıkları zaman benden kurtulacaklarını söylüyorlar. Ben ise kaçınılmaz sonumu üzüntü ile bekliyorum. Çevremdeki binaları yükselmesi ve arkadaşlarının azalması beni korkutuyor...” (Ö/7)

Görüldüğü gibi öğrenci kendisine sunulan rollerden “Kırsal kesimden kente yapılan göç sonucunda inşa edilen bir gecekondur” rolünü seçmiş ve bu role bürünmüştür. Öğrencinin, duygusal durumunu, “korkmak” ve “üzüntü ile beklemek” ifadeleri ile yazıya döktüğü görülmektedir. Ayrıca gecekondur çevresinde hızla yükselen binalardan ürkmektedir. Görüldüğü gibi duygusal duruma ilişkin net ayrıntılar verilmiştir.

Tablo 3’e bakılarak empatide düşünceleri ifade etme boyutu ise iyi ($\bar{x} = 4.4$) olarak yorumlanabilir.

Bir öğrencinin ifadeleri ise düşünce boyutunda empati kurma sürecine örnek teşkil etmektedir.

• Kaçak yapılaşma sebebiyle gerekli hizmeti veremeyen bir belediye başkanı

“Merhabalar... Ben bir belediye başkanuyum. Ama işleri biraz karışık bir belediye başkanı. Çünkü gerekli belge ve izinler alınmadan oluşan kaçak yapılaşmaların sayısı hızla artıyor. Bu çarpıklıkların açık bir şekilde görülüyor olması bile belediye başkanının çalışma alanının dışında olduğu için bu bölgeye gerekli hizmetler götürülemiyor. Bu durumdan çok rahatsızım çünkü ben hizmet için yaratılmışım. Bu durumdan aşırı rahatsız olan bölge halkı ise belediye başkanına ardi arkası gelmeyen tepkiler yağıdırıyor ve başkanın işini yapmamasından yakınıyorlar. Bölge halkına benim yetkimi aşan durumlar olduğu söylüyorum. Kaçak yapılaşmanın yasal olmadığını, hukuk dışı olduğunu yapılan yanlışların devam ettiği sürece bu bölgeye hiçbir şekilde gerekli hizmetin verilemeyeceğini söylüyorum. Göç sonucu yapılan bu gecekonduların çoğu kayıt dışı, kurallara aykırı. Bu durum

benim yetkilerimi aşıyor ve ben hiçbirşey yapamadığım için çok rahatsızım...” (Ö/13)

Tablo 3’te görüldüğü gibi empati sürecinde önyargı ve genelleme olmaması boyutunda sınıf başarısı *iyi* ($\bar{x} = 3.7$) olarak yorumlanabilir.

Kabapınar (2005a) empati kurma sürecinde kaba genellemelerin ve önyargıların bulunmaması gerektiğini belirtmektedir. Aşağıda verilen bir örnekte bazı önyargılı ifadelerin olduğu görülmektedir.

- Sağlık hizmeti almak için ailesiyle göç etmiş bir kız çocuğu

“Benim adım Ayşe. Kaçkarların sarp dağlık bir köyünde yaşıyordum. On iki yıldır böbrek hastasıyım. Diyalize girmek zorunda olduğum için köyden merkeze sürekli gidip gelmem gerekiyordu. Bu zorluğa dayanamayıp ailece göç etmek zorunda kaldık. Çevremizdeki insanlar sürekli göç etmememizi köyünden ayrılmamamızı gerektiğini söyleyip duruyorlardı. Ama benim çektiklerimi bir türlü anlayamıyorlardı. İnsanlar çok anlayışsızlar. Hem belki ben yıllardır aradığım böbreği bulabileceğim bu şehirde. Nakil olursam her istediğim kadar koşup oynayabileceğim istediğimi yiyip içebileceğim...” (Ö/2).

Öğrenci, empati kurma sürecinde insanların çok anlayışsız olduğu gibi bir genellemede bulunmuştur.

Tablo 3’te görüldüğü gibi empati kurma süreci sonucunda ortaya çıkan ürünlerin toplumsal mesajlar içermesi boyutu *geçer* ($\bar{x} = 2.2$) düzeyindedir.

Empati kurma sürecinde toplumsal mesajlar veren bir yazı çalışmasına ise aşağıda örnek verilmiştir.

- Göç sonucu çarpık yapılaşma sebebiyle kirlenen çevreden etkilenen bir kuş

“Merhaba arkadaşlar ben doğada yaşayan bir kuşum. Eskiden yaşadığım doğa ne güzeldi, cıvı cıvı ötmek için. Ordan orya uçardım. Doğada buluna ağaçlarda kuş yuvası, evlerin çatısında yuva vardı. Eskiden insanlar doğadaki kuşlar için yem, su bırakırlardı. Ama şimdi bazı bölgelerde insanlar ya da topluluklar benim gibi canlıları düşünmeden çevreyi kirletiyorlar. Neymiş efendim ağaçları kesip parkları yıkıp evler dikeceklermiş. Peki ben nerde yaşayacağım beni

düşünen yok tabii ki... Bide üstelik yanlış yerlere yapıyolarmış evleri. Kanuna uygun değilmiş bu olanlar. Buralarda alt yapı denen şey yokmuş o yüzden çevre kirleniyomuş. Ben bu çevre kirliliğinden etkileneceğim. İnsanlar çöpleri etrafa atacak, doğayı kirletecek, benim yaşam alanım kısılacak. Artık şehirlerde olmayacağım insanların olmadığı yerlerde olacağım. Çevre kirliliği beni çok etkiler çünkü hastalanıp ölmeme sebep olacak. İnsanlar çevreyi kirletmese fabrikalarda ve evlerde bacalara filtre taksa toplu taşıma araçlarını kullansalar belki benim yaşam alanım ya da ömrüm kısalmayacak, çevremde cıvı cıvı ötüp insanlara mutluluk vereceğim. Ben cıvı cıvı öttükçe insanlarda mutlu olacak. Çevremiz kirlenmese insanlar da yaşamdan zevk alacak çünkü cennet bahçesinde yaşıyormuş gibi herkesin içine mutluluk dolacaktı. Ben bir kuş olarak tek tavsiyem doğayı kirletmeyelim, doğadaki canlıları hep koruyalım.” (Ö/9).

Tablo 3'teki bulgulara bakılarak öğrencilerin empatiye davet etme boyutu *zayıf* ($\bar{x} = 1.1$) olarak yorumlanabilir.

Bazı öğrenciler empati kuma sürecinde iken diğer insanları da empati kurmaya davet etmişlerdir ki bu empati kurma sürecinin niteliğini artıran bir ölçüt olarak görülmektedir. Aşağıda örnek bir çalışma verilmiştir.

• Göç sonucu çarpık yapılaşma sebebiyle kirlenen çevreden etkilenen bir kuş

“Nerde o eski mekanım, o temiz hava ve berrak su... Şimdi o eski özgür günlerimi arıyorum. Hava neden bu kadar kirli, neden eskisi gibi burada benim gibi canlılar yok. Her şey donuk ve sanki özgür değilim ben. Oysa ne güzeldi eskiden istediğim yere uçmak ve oraya konmak. O güzel ve tertemiz ortamda kanatlarını mutlulukla gökyüzüne açmak... halbuki şimdi bütün bu yapılarla hem kendi özgürlüklerini hem de bizim özgürlüğümüzü kısıtladılar. Ne gerek vardı bunlara. Gerek yoktu çevreyi kirletmeye. Artık rahatça uçabileceğim bir yer yok. İnsanlardan benim varlığımdan sesimden yoksun kalacaklar en sonunda. Peki biz kuşlar onların yaşam alanlarını ellerinden almaya çalışsak aceba onlar ne hissederlerdi. Keşke çöp atmasalar doğaya, dokunmasalar suya, düşünseler biraz ne biz kuşları ne de kendilerini bu güzellikten mahrum etmezlerdi.” (Ö/3)

Bulgulara bakılarak öğrencilerin empati kurma sürecinde sınıf geneli ortalama başarısının *orta* ($\bar{x}=3.2$) düzeyde olduğu söylenebilir.

SONUÇLAR

Araştırma sonuçları öğrencilerin öz değerlendirme formu sonuçları açısından değerlendirildiğinde;

Öğrencilerin büyük bir bölümü empati kurulacak role girebildiklerini belirtmişlerdir. Bu ölçüte ilişkin olarak hiçbir öğrenci olumsuz yanıt vermemiştir. Öğrencilerin empatinin temel ölçütlerinden olan role girebilmede kendilerini büyük oranda başarılı gördükleri söylenebilir.

Öğrencilerin büyük bölümü empati kurmuş olduğu canlılığın ne hissetmiş ve ne düşünmüş olabileceğini yazabildiğini belirtmişlerdir. Bu iki temel ölçüte ilişkin olarak da olumsuz yanıt veren öğrenci olmamıştır. Öğrencilerin büyük kısmının empati kurma sürecinde iken his ve düşünce boyutunda karşısındaki canlıyı anlayabildiklerini düşündükleri söylenebilir.

Rolü sırasında ön yargılı ifadeler kullanmadığını ve kaba genellemelerde bulunmadığını belirten öğrenciler çoğunluktadır. Ve bu ölçüt için de olumsuz yanıt verilmemiştir. Öğrencilerin empatinin temel ölçütlerinden olan empati kurma sürecinde ön yargılı ifadeler kullanmama ve kaba genellemelerde bulunmamada kendilerini büyük oranda başarılı gördükleri söylenebilir.

Empati kurma süreci sonunda ortaya çıkan ürünün toplumsal mesajlar içermesi ve diğer insanların da empati kurmaya davet edilmesi ise empati kurma sürecinin niteliğini artıran ölçütler olarak bilinmektedir. Bu kriterler öğrencinin empati becerisinin üst düzey olduğunu gösteren ortalama üstü ölçütler olarak kabul edilmektedir (Kabapınar, 2005a). Öğrencilerin bir kısmı empati kurma sürecinde toplumsal mesaj verdiğini düşünmektedir. Bir kısmı biraz yapabildiğini düşünürken, yapamadığını düşünen öğrenciler de bulunmaktadır. Diğer insanları empati kurmaya davet edebildiğini

düşünen ve bu ölçütte başarılı olmadığını düşünen öğrencilerin oranı neredeyse birbirine eşittir. Empati kurma sürecinde nitelik artıran bu iki ölçütte kendini başarılı bulan öğrenci oranı düşüktür. Bu iki ölçütün temel ölçütlere göre daha nitelikli bir empati sürecini gerektirmeleri ve bu yaş grubundaki öğrencilerin gelişim dönemleri gereği bu nitelikleri karşılayabilecek yeterlilikte olamamalarının bu duruma sebep olduğu düşünülebilir.

Araştırma sonuçları grup değerlendirme formu sonuçları açısından değerlendirildiğinde;

Öğrenciler, empati kurma sürecinde temel ölçüt olarak kabul edilen role bürünme, rolüne büründüğü canlının duygu ve düşüncelerine ilişkin ayrıntılar verme, önyargılı ifadelerden ve genellemelerden kaçınma boyutunda nitelikli ürünler ortaya koymuşlardır. Sonuçlar öğrencilerin bu temel ölçütleri başarılı şekilde sağladıklarını göstermektedir.

Bu çalışmada, öğrencilerin empati ürünlerinin toplumsal mesajlar içermesi boyutu *geçer* ve empatiye davet etme boyutu *zayıf* olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin empati ürünlerinde empatiye davet etme ölçütünü yeterli düzeyde sağlayamadıkları görülmektedir. Bu iki ölçüte dayalı verilerden elde edilen bulgular ışığında, üst düzey empati kurma becerisinde öğrencilerin başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir.

Genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin, empati kurma sürecinde temel ölçütleri sağladıkları görülürken ve bu düzeyde başarı gösterirken, üst düzey empati kurma becerisinde başarısız oldukları gözlenmiştir.

TARTIŞMA

Yapılan çalışmada elde edilen bulgular öğrencilerin empati kurma sürecinde temel ölçüt olarak kabul edilen role bürünme sürecini başarılı şekilde sağladıklarını göstermektedir.

Yaş grupları ve örneklem farklı olmakla birlikte yapılan benzer araştırma sonuçları bu sonuçlarla örtüşür niteliktedir. Coşkun Keskin (2007) 5. sınıf öğrencileri ile empati etkinlikleri gerçekleştirmiş ve öğrencilerin empati etkinlikleri yaparken kendisini karşılarındaki

kişinin yerine koyma, anlamlandırma, hayal etme ve bakış açısı alma aşamalarını döngüsel bir süreç içerisinde yaşadıklarını tespit etmiştir. Benzer sonuçlar içeren bir başka araştırma ise Kabapınar (2004)'a aittir. Kabapınar (2004) yapmış olduğu çalışmada, 7-8 yaş grubu ilkokul öğrencileri ile çalışmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilere çeşitli empati rolleri verilmiş ve ardından kendilerini seçtikleri rolün yerine koyarak duygu ve düşüncelerini resim çizerek dile getirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin empati sürecine girebildikleri sonucuna varılmıştır. Kabapınar (2005b) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise ilköğretim 4. ve 5. sınıflarla çeşitli empati etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere belirli bir konuda empati rolleri sunulmuş ve bu rollerden birini seçmeleri istenmiştir. Bunun ardından öğrenci, rolüne büründüğü varlığın duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin, empati yaptıkları varlığın ne hissettiğini anladıkları, söz konusu sosyal olaya ilişkin birtakım bireysel çıkarımlarda buldukları ve böylelikle hayatın anlamını kavradıklarını, duygularını açıklama olanağı buldukları tespit edilmiştir. Benzer bir çalışmada Ezginci (2009) 3. ve 5. sınıf öğrencileriyle bir empati çalışması yapmıştır. Öğrencilere belli konular verilmiş ve onlardan bu konulardan birini seçerek empati çalışması yapmaları istenmiştir. Yapılan çalışmada öğrencilerin empati kurma becerisi konusunda başarılı oldukları sonucuna varılmıştır. Ancak araştırmacı 3. sınıf öğrencilerinin bir bölümünün kendilerine sunulan konular ile ilgili empati kurmakta güçlük çektiklerini belirtmiştir. Kabapınar ve Baysal (2004), çalışmalarında Sosyal Bilgiler derslerinde, gerçek sorunların var olduğu gazete haberlerinin öğrenciler tarafından düşünsel ve empatik boyutlarıyla irdelenmesini amaçlamışlardır. Öğrencilere sosyal olaylarla ilgili sözel ve yazılı açık uçlu sorular sormuşlardır. Araştırma sonuçları ilköğretim 3. ve 5. sınıf öğrencilerinin gazete temelli sosyal olayları düşünsel ve empatik boyutlarıyla değerlendirebildiklerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada öğrencilerin rolüne büründüğü canlının düşünce ve duygularına ilişkin ayrıntılar verebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Klages (1999) ve Coşkun Keskin (2007) empati etkinlikleri sırasında öğrencilerin düşünce egzersizleri yaptıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca Coşkun Keskin (2007) öğrencilerin kendilerinin yaşadıkları

durumlardan farklı durumları betimlerken çok yönlü bakış açıları geliştirdiklerini tespit etmiştir. söz konusu araştırma sonuçları öğrencilerin empati sürecinde rolüne büründüğü canlının düşünce boyutunda anlaşıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda benzer bu çalışmalar yapılan araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Coşkun Keskin (2007) empati etkinlikleri sonucunda öğrencilerin bilişsel becerilerinin yanı sıra duyuşsal becerilerini de harekete geçirdiklerini tespit etmiştir. Öğrencilerin farklı durumlar için hassasiyet göstererek duyarlı bir şekilde davrandıkları tespit edilmiştir. Kabapınar (2004) öğrencilerin empati sürecine girdikleri varlığı duygu ve düşünce boyutuyla anlayabildiklerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada, öğrencilerin empati ürünlerinin toplumsal mesajlar içermesi boyutu *geçer* olarak belirlenmiştir. Benzer olarak Coşkun Keskin (2007) tarafından yapılan çalışmada, empati etkinlikleri sonucunda öğrencilerin farklı durumlar için hassasiyet göstererek duyarlı bir şekilde davrandıkları tespit edilmiştir. Örneğin; depremden zarar gören insanların yerine kendilerini koyan öğrenciler, onlara acıma yerine 'ne yapılabilir, onların mağduriyetleri nasıl giderilebilir?' gibi soruların üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu nedenle öğrenciler, ortak bir amaç için diğer arkadaşlarıyla harekete geçmişlerdir. Aynı şekilde çevresinde bulunan maddi ve manevi değerleri koruma, toplumsal görev ve sorumlulukları yerine getirme, başkalarının görüşlerine saygılı olma, demokratik yaşam kuralları konusunda duyarlılık geliştirmişlerdir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin empatiye davet etme boyutu *zayıf* olarak belirlenirken yapılan bazı araştırma sonuçları bu bulguyla örtüşür nitelikte olmadığı görülmüştür. Örneğin; Kabapınar (2004) yapmış olduğu araştırmada, bazı öğrencilerin diğer insanları da empatiye davet ettikleri sonucuna varmıştır.

Literatürde ayrıca öğrencilerin empati düzeylerinin incelendiği benzer yaş grupları ile yapılan farklı çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmalardan biri olan Karamuk (2015) tarafından yapılan bir çalışmada 10-13 yaş grubu çocukların empati düzeyleri incelenmiştir. 100 öğrenci ile yapılan araştırma sonuçlarına göre grubun empati düzeyinin orta seviyede olduğu görülmüştür. Küçükkaragöz ve diğ. (2011) tarafından yapılan araştırmada ise, 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin

empati düzeyi orta düzeyde bulunmuştur. Bu araştırma sonuçları da benzer yaş grubu öğrencilerin üst düzey empati becerisine sahip olmadıklarını göstermektedir.

ÖNERİLER

Empati etkinlikleri gerçekleştirilmeden önce, öğrencilere empati kurma süreci hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi, öğrencilerin empati kurma sürecine yönelik farkındalık düzeylerini yükselteceğinden, öğrencilerin süreçte daha bilinçli davranmalarını ve daha nitelikli ürünler ortaya koymalarını sağlayabilir. Ayrıca verilen bu eğitim yoluyla empatide nitelik artıran ölçütler olarak belirtilen toplumsal mesaj verme ve diğer insanları da empati kurmaya davet etme gibi beceriler geliştirilebilir. Literatürde çocukların yaşla birlikte empati düzeylerinin arttığı sonucuna varan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Kalliopuska (1987), 8- 16 yaş grubu çocuklarıyla yaptığı çalışmada yaşla birlikte empatinin anlamlı ölçüde arttığını belirtmiştir. Özay ve Akay (2014) tarafından ilköğretim 4.sınıf öğrencilerinin empati kavramına ilişkin görüşlerini belirlemek ve empatiyi nasıl algıladıklarını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada ise öğrencilerde gelişim süreçlerinden dolayı empati kavramının yeterince oluşmadığı; ancak bu kavram öğretmenler tarafından anlatıldığı için gelişim gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin öğretmen tarafından empati konusunda bilgilendirilmeden önceki davranışları ile empati kavramıyla ilgili bilgilendirildikten sonraki davranışlarının empati süreci açısından farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler derslerinde empati etkinlikleri seçilirken öğrencilerin yaş grubu ve gelişim özellikleri göz önünde bulundurulmalı, bu ölçütlere uygun empati etkinlikleri oluşturulmaya ve seçilmeye özen gösterilerek öğrencilerin empati becerileri geliştirilme yoluna gidilmelidir.

Araştırma sonuçları, öğrencilerin üst düzey empati becerisine işaret eden “diğer insanların da empati kurmaya davet edilmesi” boyutlarında başarılı olmadıklarını göstermektedir. Sosyal Bilgiler derslerinde özellikle bu üst düzey empati becerisini geliştirmeye yönelik olarak farklı empati etkinlikleri hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adams, G.R. (1983). Social Competence During Adolescence: Social Sensitivity, Locus of Control, Empathy, and Peer Popularity. *Journal of Youth and Adolescence*. 12 (3), 203-211.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Ciaramicoli, A. P. and Ketcham, K. (2000). *The Power of Empathy*. New York: Plume Book.
- Coşkun Keskin: (2007). "Sosyal Bilgiler Derslerinde Empati Becerilerine Dayalı Etkinliklerin Kullanılması". Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dökmen, Ü. (2011). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ezginci, H.Y. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Eğilim ve Becerilerinin İncelenmesi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, (117), 10-17.
- Kabapınar, Y. ve Baysal, N. (2004), İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimine Yaşamın Kendisini Taşımak: Gazete Haberinin Kullanıldığı Bir Öğretimin Tasarlanması ve Değerlendirilmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39, 384-419.
- Kabapınar, Y. (2004). İlköğretimdeki Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılacak Bir Öğretim Etkinliği Olarak Resim Çizimi Yoluyla Empati, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 85-100.
- Kabapınar, Y. (2005a). Uygulama ve Değerlendirme Ölçütleriyle Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılabilecek Bir

Öğretim Yöntemi Olarak Empati. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9),119-142.

Kabapınar, Y. (2005b). Öğrencilerin Gözünden Sosyal Bilgiler Derslerinde Gerçekleştirilen Empati Etkinliklerini Değerlendirmek: Bakalım Öğrenciler Neler Düşünüyor?, *Eurasian Journal of Educational Research*, 18, 236-252.

Kalliopuska, M. (1987). The Relation of Empathy and Self Esteem with Active Sporting. *Biennial Meeting of The International Society for The Study of Behavioral Development*, July 12-16

Karamuk, A. (2015). 10-13 Yaş Grubu Çocukların Empati Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Klages, C.L. (1999). "Secondary Social Studies Students' Engagement with Historical Thinking and Historiocal Empathy as They Use Oral History Interviews". Presented to the Faculty of the Graduate School of the University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the requirements for of the Degree of Doctor of Philosophy.

Küçükkaragöz, H., Akay, Y. ve Canbulat, T. (2011). Bir Grup İlköğretim Öğrencisinin Bazı Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Empatik Beceri Düzeyleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2, 88-100.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6.-7. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Morris, R. V. (1998). Common Threads: How to Translate Best Practices into Teaching. *Journal of Social Studies Research*. 22 (2), 11-18.

Moulden, H. and Marshall, W. L. (2002). *Empathy, Social Intelligence and Aggressive Behavior, in Their Shoes* (Edt. Yolanda Fernandez), Oklahoma: Wood 'N' Barnes Publishing,.

Özay, T. ve Akay, Y. (2014). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Empati Kavramına İlişkin Görüşleri, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11/22, 205-217.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.